

SZEPTEMBER VÉGÉN

Norvégiai levelek

ISIDORA SEKULIĆ

A hajón összeismerkedtünk, és hamarosan összebarátkoztunk két finnel. Egyszerre figyeltünk fel egymásra a nyelv okán. A nyelv miatt, amelyet mindkét oldalon átszíneznak a tiszta nyitott magánhangzók a kantilénákban, a mi nyelvünkben – a befejezett háborúk után – az ilyesfajta énekekben a nemzeti örömtől, az ő nyelvükben – úgy tűnik – a nemzeti szomorúságtól.

Eszünkbe jutott a budapesti egyetemi évekből egy finn kulturális expedíció, amely a néprajzi kutatás céljából jött létre. Voltak valaha a finnugorok, így maradt valami közös a magyaroknál és a finneknél a nyelvtani szerkezetekben. De nem igazán sok a hasonlóság. Most mi erről meggyőződhattünk. Egész észak beszéli az angolt, és mi a finnekkal, mint az osztrákok csoportjával, beszélgethettünk fesztelenül és őszintén. Melyik nyelv válik végül kötelező nemzetközi nyelvvé? Nekünk úgy tűnik, az, amelyen a tengerészek és a tengeren járók beszélnek. Mikor valamely kikötőbe befut messziről egy hajó, az ember legszívesebben megölelné annak utasait, legyenek azok amerikaiak, angolok, kínaiak vagy malájok.

A finneknek két gyökerük van, az egyik a mongol, ezért nyilvánvaló a magyar eredet, a másik a svéd törzs. Ennek megfelelően kétféle kifejezésmóddal is bírnak, amelyek erősen különböznek a magyartól (leszámítva, hogy a finn nyelvben is a toldalékokat a szavak végéhez fűzik), de szavaik hangzása összehasonlíthatatlanul szebb mint a svéd, amely viszont a fülnek összehasonlíthatatlanul kellemesebb, mint a norvég és a dán.

A finn nyelvben – egészen úgy, mint a mienkben – semmiképpen nem találni eltorzított és elkenődött félhangzókat, se nazális magánhangzókat, se sziszegő mássalhangzókat. (Természetesen minden nyelv zenei, és vannak nyelvek, melyek éppen az elrontott jésített hangzástól szépek és erőteljesek

poétikailag.) Nagy meglepetésünkre észrevettük, hogy minden finn szót le tudunk írni a mi ábécénkkel, és minden finn szót, éppen mint az olasz szavakat (talán a nyelvjárási hangok egyes árnyalatait kivéve), rögtön könnyedén ki tudunk ejteni. Csak az írásban ipszilonnal jelölt hang – amely általában ritka a nyelvükben – hasonlít a német ü-re, különben minden kristálytisza.

Cirill betűkre átírtunk egy kis népdalt, és mikor felolvastuk a finneknek, ők – valószínűleg udvariasságból is, de az álmétkodástól is – helyeseltek, hogy egészen pontos. Nem lehet, hogy ne írjuk le ezt a dalt ide is, annál inkább, mert érdekes és jellegzetesen az ezer tő országára emlékeztető a tartalma is.

*Miste lastu lajnehila?
Pilske pjeni alon pele?
Iksiksensa ilan susa
Viran vete veltamasa?*

*Toultu lastu lajnehila,
Pilske pjeni alon pele,
Pohjan lasten lajtumilta.
Sinitunturin tivilta.*

*Sjele kulta hongan kasi,
Vejsi, vejsi sulho venhon:
Kohta vjeri viran vete,
Nejte nuorta nuotaman!*

Szabad fordításban a dal így hangzik: Honnan a hullámokon a zúzvara, honnan a víz hátán a „runa” (régí írás), mely utazik a hullámok árján, a hallgatag est csendes fuvallatában? – Honnan kerül a hullámokra zúzvara, honnan kerülnek a „runák” a vizek hátára, méghozzá az észak gyermekeinek jégországból, a szederjes mohával borított kunyhóból. – A vőlegény kidöntötte a karcsú borókát, a vőlegény felépfítette a könnyű csónakot, hogy az hamarosan a víz árján táncoljon, és hazavezesse kedvesével a menyasszonyt kedvese otthonába.

A finnek ezután a politikára terelték a beszélgetést. Emlegették az orosz kémhálózat legutóbbi svéd leleplezését, amelyben kompromittálódott még a svéd királyi ház egyik orosz származású tagja is. Bánatosan bólogattak a mi új ismerőseink, és különösen az utóbbi időben nehéz a kipróbált orosz alattvalóknak.

– Oroszország nemcsak a svéd, de a norvég határon is rendelkezik egy külön földsávval és rengeteg hadianyaggal, és talán eljön a nap, mikor semmi

segítségét nem jelentenek majd a norvégoknak a nagy stratégiai fontosságú fjordjaik, mert a hadihajók éppen a fjordokon tudnak úgyszólván a szárazföld közepéig felúszni. Lesz még egy nagy norvég háború! A norvégoknak és a svédeknek egyszer meg kell még küzdeniük az elsőbbségért, ahogy a svéd–orosz erőviszonyok sincsenek elrendezve.

Szerencsétlen finnek! Még magukra veszik a svédek gondját, még bíznak egykor uraikban és testvéreikben. De milyen sorsuk is volt, míg a svédek alattvalóik voltak! Idegen érdekekért ontották vérüket, és hajtottak végre hőstetteket, és mint minden szerencsétlen kis nép, akaratlanul ellenségeivé váltak saját nevüknek és fajtájuknak. 1808-ban a nagy orosz–svéd háborúban a finnek oroszlánként harcoltak a svédek oldalán, és mikor a svédek Finnországot Oroszországnak adták, akkor végképp elhagyták, elrúgták maguktól a finneket, de ők még egyszer, egészen egyedül keveredtek új küzdelembe az oroszok ellen, de az oroszok vérbe fojtották őket, és végleg elvették a szabadságukat.

– Hagyjátok a svédeket! Nem vagytok többé velük, és ők sem veletek! Bocsássátok meg, hogy így beszélünk! Ti nehéz, valójában kilátástalan helyzetben vagytok. De egyelőre nem felszabadító és háborús, hanem megegyezésre törekvő és körültekintő politikát kell folytatnotok. Magatok mondtátok a beszélgetés során: hogy a svédek politikai elképzeléseibe nem tartozik bele komolyan a finnek felszabadítása. Magatok említettétek kicsit előbb, hogy Oroszországnak esze ágában sincs a svédekkel harcolni. És ezenkívül mire számíthatnátok a legjobb esetben is? A korábbi időkben svédek voltak az elnyomóitok, tudjuk ezt mind, éppúgy, ahogy most az oroszok, tudjuk ezt is mind.

– Igen, igen, tudjátok ezt, ahogy mi is! Bármikor kellett az életet áldozni, a finn csapat ment elől. A lützeni csata (1632) vad tüzeiben, amely kioltotta magának a hős svéd királynak, Gusztáv Adolfnak is az életét, a finn ezredek elestek az utolsó emberig. S még mennyiszor ezután. De mikor a hasznot meg a dicsőséget kellett élvezni, akkor a mi vérző testeink és a mi kilyuggatott zászlóink felett éppen csak elsiklott a svéd glória és dicsőség árnyéka . . . De mi valaha egyek voltunk, osztoztunk jóban-rosszban, rokonok, fivérek vagyunk, mintha a sorsuk még ma is a mienk lenne.

– Ó, sors! Mindenütt így van ez az elnyomott nemzetekkel, azokkal az erőtlén kis népekkel, akiket a zsarnokok akasztófára vonnak, aztán még a fejükre is taposnak. Tekintsetek végig a világon, és láthatjátok, hány oldalról sarkantyúznak a zsarnokok egész népeket, és megszámlálhatjátok, hányszor masíroztak dicsőségesen a leigázott népek a nagy csatákon és óriási ütközeteken át, nem hagyva semmi nyomot a történelemben saját nevükről! Menjetek el az Osztrák–Magyar Monarchiába, és kérdezzétek meg a szerb határőrvidéki

lakosságot. Hallani fogjátok, hogy nem kíméltek bennünket se a franciák, se a poroszok, se az olaszok elleni háborúban. Hallani fogjátok, hogy a szigetlakóink és a likaiak csodákat csináltak Magentánál és Solferinónál, de a történelemben ezt úgy jegyezték fel, mint ennek és ennek a császári osztrák regimentnek a dicsőségét. Említsétek meg Angliában az angol–búr háború „fekete hetét”, figyeljétek meg, hány skót anya fog felsikoltani erre a névre, de a történelem tulajdonítja ezt a győzelmet is – vagy inkább „dicsőséges vereséget” – a győzedelmes brit hadseregnek. Ismeritek-e a norvég költő, Edward Storm balladáját, a Sinclairt, amely egyúttal szörnyűséges szatíra a ti, a mi és még mások sorsáról. Norvég parasztok hullanak el a skót fegyverektől, de a nemes skót ezredest, Sinclairt és az ő katonáit is a norvég parasztok egy hegyszikorán kövekkel agyonütik. A háború a svédek és az angolok között folyt!

A Sinclair egy ballada, egy komoly történelmi költemény, amelyben valóban folyik vér, és azoknak a fejére száll, akik miatt kifolyt. De a mi költőnknek, Runebergnek kellett a mi szerencsétlenségünkről igazi szatírárt írnia. A szatíra nem vér, az csak olyan nehéz szederjes verejték, amely a haldoklók homlokán gyöngyözik. Mikor mi az oroszok előtt elkezdtünk hátrálni, mikor az öreg svéd tábornoktól, Klingsportól minduntalan azt a parancsot kaptuk, hogy vonuljunk vissza, mikor a mi legdélcegebb vitézeink fejet hajtottak, mikor a mi ellenségeink mind egy fejjel fölénk magasodtak, és mi – mint a gyerekek – összekulcsolt kézzel álltunk a svéd trón előtt segítségért könyörögve – akkor IV. Gusztáv Adolf volt a király – sokféle Gusztáv Adolf volt a svéd történelemben – ez a király, így áll Runeberg versében, összehívatta a marsalljait és az adjutánsait, mondta nekik, hogy Klingspor nem igazolta a kapott bizalmat, mondta nekik, hogy a finn csapatok hátrálnak, ahelyett, hogy előremennének, és mondta nekik, eltökélte magát, hogy egy jeles cselekedetet fog végrehajtani. Felölti a dicső XII. Károly csizmáját és kesztyűjét, felkötö magára ennek az oroszokat legyőző nagy hősnak, a narvai győzőnek a kardját. S mikor felöltözött, hatalmas léptekkel kétszer végigsétált a termen, akkor figyelmeztette a főembereit, hogy tanúi voltak e cselekedet megtételének, és kiadta a parancsot, hogy erről a fontos eseményről és napról tudósítsák a finn katonákat. Természetesen tudvalevő, hogy szegény IV. Gusztáv Adolf nem volt teljesen épelméjű uralkodó, de a svéd trón körül voltak mások is, akik módot találhattak volna arra, hogy nekünk segítsenek, hogy segítsenek a derék Druva tábornok „lőporral befröcskölt vén ördögeinek”, és hogy a dicsőséges Porasalmi után ne kelljen megérnünk a szégyenletes Oravist . . . S hogy a szerencsétlenség teljes legyen, mi ebben a háborúban is árulók voltunk. Sveaborg erődje, az oroszokkal szembeni utolsó büszke ellenállás, a svéd nép fiának árulása által esett el.

Örök szégyene ez a svédeknek, és nekünk is. Örök szégyenfolt ez a svédeknek és nekünk is. Mi hosszú ideig éltünk együtt a svédekkel . . .

– Ez csak annak szégyellnivaló, aki ezt a szégyenletes tettet elkövette, a népnek ez nem szégyen, hanem szerencsétlenség. S balszerencse van minden nép történelmében, ezeket túléljük, és általuk a derék nemzetek meg is edződnek. Napóleon veresége kinek a veresége: az övé vagy a franciáké? Victor Hugo szavai szerint tragédia volt, mikor az angolok a hatalmukba kerítették a sást, és Ausztria elrabolta a sasfiókot! . . . Szép költői szavak. Csak szerintünk legalábbis, a „sas” bünt követett el, mikor lenyeste a forradalom szárnyát, és megkötözte őt. Megkötözték, az egyensúly örök törvénye szerint, végül őt is . . . Kellenek azok a kimagasló férfiak, akik a népek karrierjéből csinálnak személyes karriert, de kicsit meg is kell róluk feledkezni. Pecsételjétek le ti is Adlercreutz, Debeln és Sven Duva ősi sírját. Ők már elnyerték biztos és állandó helyüket a történelemben. Az, ami soha nem szilárd, mert nem hal meg, a nép, a nemzet aggodalma és feladata. Mind voltunk és leszünk árulók, Goleš hegye nekünk szerbeknek a harc és a nép elárulásának kifejezése és szimbóluma. Nagyon rég volt ez a Goleš-hegy, de lesz még bizonyára más is. De nekünk a becsület, a harciasság, az áldozatkészség a lényeg. Ahogy az igazán mély és eredeti gondolkodó, Eckhart mester beszélhet a szent lélek véréről, úgy beszélhetünk mi is, ti is a nép véréről. A vér keserű dolog, de belőle élünk. Fújjátok tehát a harci trombitát, ha kell. Ébredjétek, ahogy a vízimadaraitok, akik a villámok fényénél szeretik a hullámokra vetni magukat, hogy erejüket próbára tegyék. Kezdjétek újra, mert birtokotokban van ama pillanat, amelyre egy nép felteheti egész eddigi életét. Harcoljatok addig, ameddig ki nem csikarjátok a szabadságot. Vagy ti is, mi is elporladunk, mint egy rakás száraz összetört ágacska . . .

Hosszan hallgattunk. Nem könnyű a kis népeknek se Finnországban, se Norvégiában, se Szerbiában. A Hardanger-fjord egyik állomásánál kikísértük ismerőseinket a hajóról.

Mielőtt a másik nevezetes fjordhoz, a Songe-fjordhoz utaztunk volna, úgy adódott, visszatérhetünk egy kicsit megpihenni Bergenbe. Ez idő alatt Runeberg Stal zászlós elbeszéléseit olvastuk, csodáltuk a sokat szenvedett finn nép hősiességét, és éreztük, ez a két finn egy új ajtót nyitott meg a szívünkben. Runeberg finn volt, azonban svédé vált és svédül írt, mi pedig olvastuk az ő nagyon egyszerűen, katonásan megírt verseit, itt-ott eredetiben is ízelgettük.

Úgy döntöttünk, átszéljük az egész Songe-fjordot, hogy teljes képet kapjunk a norvég természet nevezetességéről, amelyet fjordnak, vagy szélesebb körben fjordnak neveznek.

Általánosságban elmondható – ezt már mi is többször mondtuk – a fjord egy hosszú, többé-kevésbé széles víz köves völgytorkolatban. Ám bonyolult lenne meghatározni, miben rejlik e két elem norvég kompozíciójának szokatlansága. A fjord száz vagy kétszáz kilométer hosszán, néha kétszáz kilométernél is mélyebben belenyúlik a szárazföld belsejébe, és teljesen úgy kanyarog, mint egy folyó. Sok helyen azonban óriási szélességével a tenger benyomását kelti, másutt szorosan ölelik körül a sziklák, amitől tó hatása lesz, és végül a hegyek koszorúí egészen közel kerülhetnek egymáshoz, és a fjord két, többé-kevésbé párhuzamos partot kap, amitől megint folyónak látszik. Fényképeken tévesen a fjord általában a folyó benyomását kelti.

A fjord azonban minden alakjában megmarad tengernek, dagálya is van, apálya is, és ennek megfelelően a tenger minden békessége, szeszélyessége és játékosága fellelhető benne. De mivel szokatlan hosszúságában a végtelen nyílt tengertől egészen a szárazföld szívéig kiterjed, az ember útközben szembe találja magát a tengeri és kontinentális éghajlat minden fokozatával, és ezzel kapcsolatosan a természeti jelenségek, az életmód, a legellentétebb időjárási viszonyok minden jellegzetes és bizarr sajátosságával.

Végül az egyik legfontosabb körülmény, amely a fjord fenségét, sőt a víz bizonyos megnemesedett hozzáférhetetlenségét is magyarázza, azoknak a szikláknak a formájában rejtezik, melyek a fjordot kísérik. Ezek a hegyek szinte mind nagyon magasak, de nemcsak annyira, ahogy azt Montenegróban a meredek sziklafal, a meredek hely kifejezés alatt értjük, a teljes és félelmetes függőlegesség váratlanul előbbukkanó meredekségei ezek. A fjord tehát leggyakrabban part nélküli víz, és mondhatjuk, ebben rejlik a fjordról kialakult kép titokzatossága és a víz körüli élet gyakran furcsa különcsége.

Igaz ugyan, vannak helyek, amelyek éppen a fjordnál fekszenek, tehát a víz szélén, a parton, de ez olyan ritkaság, hogy órákat utazhat az ember, és nem lát annyi partot sem, amelyen egy lépést tehetne szárazon. Tényleg félelmetesek ezek a kőfalak, egyenesek, mint a gyertyák, sőt ugyanolyan egyenesen folytatódnak a víz alatt is, és – állítják a földrajztudósok – gyakran annyira nyúlnak le a mélységbe a víz alá, amennyire a víz fölé magasodnak. Ha valaki csónakkal közlekedik a fjordon, és a csónak szorosan odasodródik a sziklához, akkor izonyatos érzés kézzel megragadni a kőfalat, amelyen lábbal sehol nem lehetne megállni, és a gyors vízen át szemlélni a szikla fekete nyúlványát a fjord mélységében. Sehol sem olvastuk: min állnak akkor valójában ezek a kőfalak, és hol úsznak valójában, a levegőben, vagy a víz alatt.

Ebből tehát következik, hogy a fjord vize nem árad ki, azaz nem önt ki abban az értelemben, ahogy azt a folyók teszik a partjaik, a tengerek a szigeteik, a zátonyaik és a fövényeik mentén. A fjord félelmetes kiterjedtségében egy foglyul ejtett víz, egy az égig és a fenekéig befalazott víz. Szép időben ez okozza

a fjord impozáns, földöntúli békességét és e hatalmas, csodálatosan színjátzó, látszólagosan teljes mozdulatlanságát. Ez az oka a földöntúli csöndnek is, ahogy a fjord lakói mondják: nappal a házak körül csak a talaj susog nekünk, estefelé csak az alkonyat. Ahogy a montenegróiak mondanák: elmúlt a nesz, s meg se rezzent. Ám amikor szelesre vagy éppen viharosra fordul az idő! Rettenetesen zúg és csapkod szerteszét a felbőszült víz, amely felágaskodik a merőleges sziklafal mentén, hogy rögtön azután nagy robajjal zúzza össze önmagát. Iszonyatosan üvöltének, sívítanak a szelek, amelyeknek ezekben a hegyszorosokban nincs helyük hol szétfújódniuk és kinyújtózkodniuk. Alkalmunk volt magán a Songe-fjordon megfigyelni egy nedves káoszt kicsinyített kiadásban. A víz, a női természet megmaradt a gyengébb félnek. Miközben nyugodtan és szilárdan állnak a mozdulatlanságba megmeredve börtönének férfi természetű kőfalai. Időnként a víz, a kő és a levegő harca emlékeztetett bennünket az egykori barbár norvég földművelők harcára, akiket párosával keményen összekötözték a derekuk körül egy övvel, és így megbilincselve addig fojtogatták és sebeztek egymást késsel, míg a harcosok egyike vagy mindketten elgyengültek, vagy a lelküket ki nem lehelték. Egy balladában (a költő és népdalgyűjtő My, Moe által lejegyzett balladában, a Fanitullenben) leírják ezt a harcot, amely – mondják – még ma is napirenden van, ha a norvég paraszt, aki elég ritkán és elég keveset iszik, lerészegedik, és hallja a hegedűn a Fanitullen (Fan = ördög) dallamát. Vagy, ahogy a balladában allegorikusan ábrázolják, vagy a nép hiszi – mikor az ördög a pincében felpattan egy boroshordóra, és megszólaltatja a kifordított hegedűt, akkor fenn összeverekednek a parasztok. A nők – járja a szóbeszéd – ünnepek, multságok alkalmával minden esetre felkészülve, magukkal hozzák a férjük halotti ingét is. Minket személyesen ezen szóbeli és írásos szövegek mellett legjobban a hegedű érdekelt. Igen, a hegedű, az a hangszer, amelyet az Istennek meg a Sátánnak, még az ördög lázadása előtt, együtt kellett elképzelnie és kigondolnia. De csak az ember játszhat rajta, csak az emberi fül hallhatja a hegedű szavát.

Valóban van valami az ördög hegedűjének erőszakosan ingerkedő természetéből a fjord kibékíthetetlen elemeinek harcában is. A legyőzhetetlen kőöv összeszorítja a vizet és a szelet, és nincs semmi, amit elpusztíthatnának, nincs semmi, amiben az erejüket elfecserélhetnék, így csak egymást bőszihtetik fel, csak egymásra támadhatnak: a szél, amelynek nincs hova szertefoszlania és szétfújódnia, fuldokol a súlyos, vastag víztömegben, a víz pedig a dühös szél csapásai alatt morzsolódik fel újra és újra a sziklán és önmagán.

Ahhoz azonban, hogy valami mélyebb fogalmat kaphassunk vagy adhassunk valakinek a fjordról, szükséges az ő békés és békétlen állapotán felül hozzáképzelnie az északi fény csodálatos és páratlan megvilágítását, amely egyszerre váltja ki belőlünk a varázslatosság és a borzongás érzését, egy mindenfélekép-

pen rendkívül felajzó hatást. Dosztojevszkij írta, hogy Péterváron a fehér éjszakák szokatlan izgalomba hozták az embereket. Igazat szólva, mi ketten itt nem tudtuk, miben is rejlik valójában ez az északi fény. Vajon ezek annak a napnak a nyomai, amely soha nem nyugodhat le egészen? Vajon ezek annak a dolognak a leheletei, amelyek soha nem aludhatnak el teljesen? Vajon ezek szétolvadt, szétmállott szivárványok? Vajon ezek valamely másik világ csodái? Angyalok zászlói és körmenetei? Látja az ember a ködön át, látja az ember a sötétségen át, a vizet elöntik a fémes csillogó árnyalatok, amelyek így csodásan állnak össze a melegből és a hidegből, és az ég felveszi a gyümölcsök meg a virágok színét. A levegő teljesen áttetszővé válik az emberi szem számára. Megbabonázza a látóérzékünket: minden jelenséget, minden dolgot sokkal elragadóbb színekben, formákban, valami csodálatos lebegő mozgásban lát az ember. Mondhatni, felkavaró az ilyen látás és az ilyen nézés. Az ember majdnem fél: talán ezen az új fényen keresztül egyszer csak azt fogja megpillantani, hogyan kering a föld, vagy merről repül a halál. Az angol költő, Shelley írja, hogy az álom és a halál a sötét éjszaka gyermekei. Északon, mikor a hosszú nappalok vagy a fehér éjszakák hónapjai beköszöntenek, bizony az álom is, a halál is világhosságnál zajlik. Gyötrelmes ez. Az északi fény nemcsak világít az embernek, de látja is az embert, nézi is, mint valami természetfeletti szem. Az emberi tekintet is szenvedélyesen belemered, és csak nézi. A látásunk különálló életre kel bennünk, és ez kízóan hat ránk. Az ember gyönyörködik, fél, és kínlódik. Vajon ezek a szín pompás színek az égen a légkör csalóka látszatai vagy ezek valamiféle valóságosak – mi, emberek hihetetlenül szeretjük és értékeljük a „valódi” szót –, vagyis valami kézzelfogható tényszerűségek. A köznapi ember, különösen a délről érkezett, aki ezt az északi fényt nem éri fel ésszel, az alatta és előtte valami fényűző, valami hiábavaló ünnepélyességet érez. Mi ez? Talán kevéssel ezután a világ új teremtése veszi kezdetét. Talán mi, emberek fogunk tőle megújulni . . .

Most még vagyunk, ahol voltunk és amilyenek voltunk, folytatjuk az írást a térdünkön, a nézést a régi látószervünkkel. És ezért feljegyezzük a megfigyelésünket: hogy a fjord vizébe nem dobálnak se ételmaradékot, se régi rongyokat, nincsenek hidak, nincsenek a fjord mentén hordók és ládák, és nincsenek emberi szitkok se. Legalábbis nincsenek azokból, amelytől Shakespeare szavaival élve, tele lesz az ember szája. Csendesen úsznak a hajók, a csónakok a tiszta vízen, elmenőben összemosolyognak, üdvözlik egymást, és ahogy eltávolodnak, olyanok, mint a vízimadarak, akik minden pillanatban felrebbenhetnek a levegőbe.

A Songe-fjordban annyi szépség van, hogy az ember hamarosan majdnem elájul a fáradtságtól, akarva, hogy a szemével minél jobban befogadja, és a lelkébe még jobban belevesse azt. Balholm városánál például a sziklák egyszer

csak eltávolodnak, és a fjord kiszélesedik, mint egy óriási tengeri öböl. Az egyik sziklaszakaszon kivételesen van egy kicsiny alapzat, rajta néhány kunyhó és imitt-amott egy facsatorna, amelyen keresztül közvetlenül leereszkedhetnek a csónakok a vízre, mert a tengerpart éles kövekkel van tele. Vagy például a hajónk előtt, valójában hajócska, hirtelen ott termett három magas szikla, és úgy verték vissza nekünk a szél erős csapását, hogy a víz átcsapott még a hajó fedélzete fölé is, és a hajó ott egy helyben megállt. De csak egy pillanatig. Azután megrázkódott, mint mikor a madár azt akarja, hogy a nedves szárnya megszáradjon, és egyencsen odarepült azokra a sziklákra. Az egyik hegyet teljesen kormos fenyőerdő borította, a másikat feléig apró nyírfák, majd felétől haragos kúp, szinte émelyítően fényes, mintha megsikálták volna, a harmadik hamuszürke, feldúlt, összebarázdált, a csúcsa beszórva hóval, amely túlcsordult a szélén, akár a tajték. Gyönyörűség! Kevés ehhez két szem, egy emlékezet és egy szerény toll.

Az egyik pillanatban úgy tűnt nekünk, hogy a fjordnak vége, és a hajócska nincs sehol. De egyszerre csak elkanyarodott, besiklott két nagy orrú hegygerinc közé, akár a gyík, és úszott tovább a szűk csatornában. Csodálatos árnyékban, csendben, szépségben találtuk magunkat, amely szerencsére minden földi világ és minden idő szépsége. Íme, mint Oslóban és mint Bergenben, hullanak a nyírfák levelei, gyorsan, mintha levelenként most rögtön kellene meghalnia az egész erdőnek. Valahonnan fenyőillat, télillat száll. Egy kis tavon, a fjord folyóágának vizében a nap imbolygó gyertyácskákat gyújt, a szél, a szellő pedig habot fodrozva kioltja ezeket a fényeket. Békésen egyszerűen, szomorúan majd vidáman, vidáman majd szomorúan. Az embernek egyszerre csak eszébe jut Csehov.

Ahogy már lenni szokott a természet és az ember számos alkotásával, a fő fjordhoz képest sokkal több szépség fordul elő a sziklákba és a völgyekbe beható mellékágakba, amelyből a Songe-fjordnál hat nagy és számtalan kicsi található. Az egyik legszebb a szűk Aurdals-fjord, szinte teljesen ember nem lakta vidék, kopár fennsíkokkal és hólepte rétekekkel, ahol a víz minden pillanatban vagy zuhog lefelé a kövön, vagy felszökik a sziklafalra, majdnem a fjord feléig érve. Minduntalan gurulnak le a hónyalábok, hó- és kőlabdák dallamos morajlás közepette, szabályosan, szinte egy szonett szavai ritmusában. A fjord pedig hallgat, kék vagy zöld, mint egy kőbe belehelyezett zafir- vagy smaragd-kristály. Vagy az Aurdals-fjord, amelynek a partján fekszik az Aardal falucska, mint egy kicsiny híd a fjord és az Aardalsvand-tó között. Ez a tó olyan szeszélyesen hullámzik, mintha csak azért hajtaná körbe-körbe a hullámokat, hogy keressék a kijáratot a sziklafalból. Kőlavina hullik itt gyakran – mondták nekünk –, ezért a tó egész partján nincs is állandó emberi lakás, leszámítva

azt a néhány halászoknak, turistáknak vagy házaló kereskedőknek összeeskábált kunyhót. Ezen a tavon folyik keresztül az Utla folyó, amely jellegzetesen gleccseres hegyi folyó, egyenesen Jotunheimenben ered, keresztülverekedi magát – mint mondják – a legszörnyűsegebb fenyőerdőkön is. Tehát a fenyőerdő is lehet legszörnyűsegebb! Az Utla folyó talán bármely más folyónál jobban megmutatja egy másik csodás norvég víznek, a hegyi folyónak az alakját és a természetét, amelyeknek bár van partjuk, de nincs folyómedrük.

A folyó fenekét általában odahordott, összetört kőtömbök, összezúzott éles és tompa kövek alkotják, amelyek mozgásban vannak, akár a víz, amely befurakszik a kövek közé, vagy átszűrődik köztük, vagy nagy ugrásokkal zuhan rajtuk lefelé. És ki tudná a víz, a terep és a légáramlatok valamennyi hatása közül melyik szeszélyességétől függ, hogyan is alakul ezen víz folyása. Ahogy szű lárvája átrágja magát a fán, utat eszik magának, úgy nyeli és vájja ez a víz is a völgyet, a hegyoldalt, az akadályt, és soha nem tudni, merre fog kanyarogni, hol fog felbukkanni, miért fog eltűnni. Egyszerre csak más irányt vesz, új módot talál, ahogy a kövek alá bújik, vagy átbucskázik rajtuk. Hirtelen csak azt veszi észre az ember, hogy egész csomó kőtömb bukkan fel magasan a víz fölött, amelytől az itt és ebben a pillanatban elszökik a mélységbe, majd elfolyik a másik irányba. A kőről elpárolog a víz, és az egy pillanatra teljesen száraz lesz. Mondhatjuk: eltűnt a folyó. De egyszerre csak a víztömeg elhagyja a régebbi útját, visszatér és szétárad a száraz köveken. Az Utlát, a hegyi folyót óriási egészséges fák kísérik. Császárokként állnak sorfalat, fejükre élő koronát helyeztek, amely évről évre gazdagabb és nagyobb. A természet ezekre a fákra ruházta minden hatalmát és akaratát. Ezen az erdőn át portyáznak a tekervényes bűvópatakok, itt ömlik az a számtalan vízesés is, amely mind a fő hegyi szakadékaiba torkollik, hogy vizét a zúgó Utla vigye tovább.

Vízesések, vízesések. De minden nagyobb vízesés mellett áll egy fűrészmalom vagy egy fűrésztelep, vagy áll egy nagy paraszti góré, raktára a nyers fáknak. Az emberek rétegenként összerakják és sorbaállítják az áttekinthetetlen mennyiségű fatörzseket, deszkákat és egész farönköket, majd várják, vastag hó essen, hogy terítsen puha takarót az árkok és szakadékok aljára, amelyet éles kövek és akadályok töltenek meg. Aztán mikor már bőven esett a hó, akkor ezen a különösen kanyargó csatornákon leeresztik a kivágott fatörzseket a hegyről. A csatorna három-négy méterrel a víztükör felett végződik, a fatörzsek tehát a levegőn át repülnek a vízbe, nagy csobbanással belepuffanva benne alámerülnek, majd kiugranak, aztán ismét bele a vízbe, hogy befogadja őket a vízesés, amelyre számít, és amelyik tollacskákként kapják el, lerántják őket az Utla mélységes torkába, és elhajóznak velük békésebb vizekre, ahol tavasszal társaikkal együtt – mint egy különös zsilip – fenntartják az állandó vízállást, hogy a szállítás a különböző irányokba könnyebben és gyorsabban

menjen. „Természetesen – mondták nekünk – az Utla nem éppen mindig hajlik a parancsra, tehát nem a legbiztosabb láncszeme a mi primitív iparunknak.” Hallottuk a „primitív” szót, és gondoltuk magunkban: mikor a természet ilyen féktelen, minden embernek is kell e környezetben primitívnek lennie. S mintha a gondolatainkban olvasna valaki, aki ezt mondta: „De ha esetleg a hó nem elég vastag és puha, és a farónk saját súlyával és erejével zuhanva csapódik a köves aljzathoz, hja, rettenetes csattanás hallatszik, és a törzs szétszóródik a vízben apró forgácsként – az ördögnek adhatjuk el aztán a vastag farónköt, mint vékony léceket.”

– Vajon nem lehetne lemenni ebbe a szakadékba, és megszabályozni a vizet annyira-amennyire, és hatalmas faragott kövekkel bélelni a csatornát?

A falusiak nevettek rajtunk:

– Le lehet ereszkedni, de csak akkor, amikor a víz befagyott, és az erős fagy megdermeszti, gúzsba köti a vízesés erejét. De akkor nincs víz! És nálunk ez a motor, habár primitív, de defekt nélküli!

Más helyen és más időben alkalmunk volt megtekinteni, hogyan néz ki Norvégiában, amikor a hideg felülkerekedik a víz folyásán. Némely évben nálunk is előfordul valami hasonló. Befagy a Duna Zimonytól Borcăig: kocsi- és gyalogút vezet a vízen át! Igen, de egyhüvelyknyire a jég alatt a folyó folyékony, és mozgásban van.

Azonban északon befagy a vízesés! A jégfonalaktól, amelyek olyan vékonyak, hogy hímezni lehetne velük, és amelyeket a szél hintáztat, akár egy a pókfonalat, az óriási jégkötelekig és hatalmas jégcsapokig, amelyek függnek, mint szörnyetegek, és meg tudnának ölni a súlyukkal egyszerre ezer életet is!

És lent a megmerevedett hullámok, az ugrásban, az ömlésben, a szökellésben megfagyott víz. A fákon, ha a víz fölött lennének, függnének fantasztikus jégharangok vagy koszorúk és csipkék, igen, ezek a megfagyott ágak olyan formájúak lennének, ahogy a víz egy adott pillanatban rájuk ömlve felkúszott rájuk, hogy aztán lecsepegjen. A jéggé vált vízben a part szélén is jéggé fagy minden, amit a víz egy pillanat alatt magával hozott, vagy amit körülfolyt. Tuskók, egész rönkök, hatalmas kövek, madáríróka szárnya, „egész kecske, »egy egész északi nyúl« teljes egészében, amelyet a szél hozhatott magával ide valahonnan és dobta a szakadékba, a nyúl fehér puha bundája – folytatódik tovább a mesében – tiszta és selymes marad az olvadásig, csak szegény nyulat nem lehet többé felélesztetni, fejét a szél csapásai összezúzták”. Hallottuk több alkalommal is, a szél csapásai olyan erősek lehetnek, hogy egyszerűen megfojtják az állatokat a legelőn vagy az erdőben. Találkozni erdőszerte vadon élő rénszarvasok tetemeivel: a szemükön felismerhető, hogy az erős szél egy pillanat alatt fojtotta meg őket. Van egy norvég népmese egy ilyen megfojtott rénszarvasról, és van mese a bűnös emberről, akit arra ítélték, megjegesdve

megfagyjon egy jégablakban, hogy a halála után az emberek elborzadjanak a látványától. Mennyire korlátok közé szorított is az emberi képzelet! Kalifornia szép földjén a halottakat kozmetikailag kicsinosítják, hogy az emberek még utoljára úgy lássák őket, mintha élnének. Norvégiában a halottakat átlátszó jégpáncélba állítják, Grönlandon pedig puha meleg szörmebundába varrják bele.

Borzalmas elgondolni: milyen az a pillanat, mikor a töméntelen forrásvíz egyszerre megdermed, mikor minden szín egy szempillantás alatt eltűnik, hirtelen megnémul a morajlás és a robaj, amely kilométerekre elhallatszott. És milyen lesz az a pillanat, amikor egyszerre kinyújtózkodik, kiad és elkezd folyni mindez a jégbe fagyott víztömeg, mikor ismét felszökik és felbőg a víz energiája. Micsoda metamorfózis ez, micsoda feltámadás!

A különféle elmélázgatásainkból gyakran felriasztottak bennünket a rénszarvasok, a vadon élők és a megszelídítettek. A vadon élők sem bántják az embert, nem esznek emberhúst. „Pedig gyakran véres a patájuk” – mondták nekünk, és meg is magyarázták: a patájuk szokatlanul éles, ámbar csak mohával és fűvel táplálkoznak. Patájuk ütésével megölik a lemingeket (ezek apró, északon élő, finom bundájú állatok), feltépik gyomrukat, és kieszik onnan az összes füvet, a halott állatot pedig, minthogy tőlük undorodnak, szarvukkal szétdobálják és beledobálják a folyóba. Hogy lehet egy fű ilyen ritka és értékes! Kioltani egy életet azért, mert talán a gyomrában fű van!

Az egyik helyen, ahol az Utlá folyó örvényébe belezuhan néhány vízesés, áll nagyon magasan, a sziklafal lejtőjén egy parányi faépítmény. A vízesés és a szakadék között egy híd ível át – ki csinálta és hogyan! Félelmetes volt felnézni: vajon gyakran eszébe jut-e ezeknek az embereknek, milyen lenne az egész világtól elvágva, ha a víz vagy szél a hidat elsodorná? Készítenének-e az emberek egy újabb hidat. Vajon ki? Az, aki túlélne a szerencsétlenséget. Valamivel távolabb az Utlá folyó szakadékába ömlik bele a Mörkedöla folyó vize, ez az egyik legnevezetesebb norvég vízesés, igaz ugyan, hogy nem az ereje és a vízmennyisége, hanem a hihetetlen, 260 km-es mélysége miatt. Egy szabályos vízszintes, éles kikopott peremen át zuhog alá a víz egy lépcsőben a mélységbe. A vízesés egyúttal egy ritka szökőkút is. Ugyanis a völgykatlan alján a hirtelen és erősen összenyomott levegő saját erejével a víz egy részét visszaemeli olyan magasba, ahonnan az leesett, sőt még magasabba is, mert jóval a sziklafal felett is látszanak a felhő- és a ködceppeszkék.

Mint az Alpokban a Mont Blanc-t vagy a Jungfraut, Norvégiában sok helyen folyton látni a Jotunheimet. Egy alkalommal megtekintettük azt a részét, amelyet Horungernek neveznek – sziklás hegyeknek és gleccsereknek egész koszorúja ez, csúcsai néhol olyan vékonyak és meredek, hogy a hó nem tud rajtuk hosszan megtapadni. Ezek a „fekete tornyok” . . . Hosszan álltunk és néztük őket, amíg a szemünk el nem fáradt. Az éjjel lesett minket is, a hegyet

is, de mégis néznie kellett. Az ég csodás volt: valahogy olyannak tűnt, mint egy magas égbe vájt kupola, amelyből függnek alá a lenyugvó vagy már le is nyugodott nap rézsugarai. Ezt Norvégiában soha nem tudni. Így tapasztaltuk mi is. Hol megy le, mikor megy le, merre gördül le a nap, meleg vagy hideg – nem tudni. A legmagasabb hegycsúcsokon vajon még éget, vagy már kialudt az alkony vöröse? Különb minden oldalról egyszerűen elvakít a jég fehérsége. Fázékony szívvel és nagyon kifáradt szemmel még valahogy tanulmányozni tudtuk a nappalok és éjszakák fehérségének egybefolyását . . . Valahonnan rénszarvasok patáinak zaja hallatszik. Ah, a hallás messze finomabb érzékszerv a látásnál! Ritmusos ügetés, majd galopp, majd ismét ügetés a csendben, ah, ez az üdvösség! Ha még a hegedű is szólna . . .

PUSZTAI Ilona fordítása

Isidora Sekulić műve, amelynek egy fejezetét most közöljük, először 1914-ben, másodszor 1951-ben jelent meg.